

ПЕДАГОГІЧНА ОСВІТА

УДК 378.147:811.111:37.091.12.011.3-051

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.19475768>

**Потенціал педагогічної практики в розвитку професійної компетентності
майбутнього вчителя англійської мови**

Митяй Богдан Іванович

здобувач освітньо-наукового рівня доктора PhD

кафедри освітології та педагогіки мистецтва,

Мелітопольський державний педагогічний університет

імені Богдана Хмельницького, м. Запоріжжя, Україна, 69000

E-mail: i.mytyay.b@gmail.com,

ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-4080-6206>

Прийнято: 09.02.2026 | Опубліковано: 28.02.2026

***Анотація.** Метою статті є теоретичне обґрунтування та практичне осмислення потенціалу педагогічної практики як цілісного професійно-розвивального середовища, що забезпечує динамічний розвиток структурних компонентів професійної компетентності майбутнього вчителя англійської мови, а також визначення педагогічних умов, механізмів і критеріїв підвищення ефективності цього процесу.*

У дослідженні використано комплекс взаємодоповнювальних методів: теоретичний аналіз і синтез наукових джерел із проблем професійної підготовки вчителя іноземної мови; структурно-функціональний аналіз для уточнення компонентного складу професійної компетентності; моделювання організації педагогічної практики; узагальнення педагогічного досвіду.

Обґрунтовано розуміння педагогічної практики як інтегративного професійно-розвивального середовища, у межах якого відбувається синтез

теоретичної та практичної підготовки майбутнього вчителя англійської мови. Уточнено структуру професійної компетентності, що охоплює мотиваційний, когнітивно-операційний, комунікативно-діяльнісний, рефлексивно-оцінний та цифровий компоненти. Визначено педагогічні умови ефективної організації практики: поетапність і наступність, наставницький супровід, інтеграція інноваційних методик навчання англійської мови.

Доведено, що педагогічна практика є системоутворювальним чинником розвитку професійної компетентності майбутнього вчителя англійської мови та ефективним механізмом його підготовки до інноваційної діяльності в сучасному освітньому середовищі. Реалізація визначених педагогічних умов і механізмів сприяє підвищенню якості практичної підготовки у закладах вищої освіти та формуванню готовності майбутнього педагога до професійної самореалізації.

Ключові слова: педагогічна практика; професійна компетентність; майбутній учитель англійської мови; професійно-розвивальне середовище; педагогічні умови.

The Potential of Teaching Practice in the Development of Professional Competence of Future English Language Teachers

Mytyay Bogdan

Candidate for the educational and scientific level of PhD in the Department
of Educational Sciences and Art Pedagogy,

Bogdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University,

Zaporizhzhia, Ukraine, 69000

E-mail: i.mytyay.b@gmail.com,

ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-4080-6206>

Abstract: *The purpose of the article is to provide a theoretical substantiation and practical interpretation of the potential of teaching practice as an integral professional-development environment that ensures the dynamic development of the structural components of professional competence of future English language teachers, as well as to determine the pedagogical conditions, mechanisms, and criteria for enhancing the effectiveness of this process.*

The study employs a set of complementary methods, including theoretical analysis and synthesis of scholarly sources on foreign language teacher education; structural and functional analysis to specify the component structure of professional competence; modeling of the organization of teaching practice; and generalization of pedagogical experience.

Results. *Teaching practice is substantiated as an integrative professional-development environment within which theoretical and practical training of future English language teachers is synthesized. The structure of professional competence is clarified to include motivational, cognitive-operational, communicative-activity-based, reflective-evaluative, and digital components. The pedagogical conditions for the effective organization of teaching practice are identified, namely: stage-by-stage*

continuity, mentoring support, and the integration of innovative English language teaching methodologies.

Conclusions. *It is proved that teaching practice functions as a system-forming factor in the development of professional competence of future English language teachers and as an effective mechanism for preparing them for innovative activity in the contemporary educational environment. The implementation of the identified pedagogical conditions and mechanisms contributes to improving the quality of practical training in higher education institutions and to fostering future teachers' readiness for professional self-realization.*

Keywords: *teaching practice; professional competence; future English language teacher; professional-development environment; pedagogical conditions.*

Постановка проблеми. У контексті реалізації концептуальних засад Нової української школи зростають вимоги до професійної компетентності педагога як інтегративної характеристики, що поєднує мовний, методичний, психолого-педагогічний, комунікативний, цифровий та міжкультурний складники [13].

Попри значний доробок у галузі теорії професійної підготовки вчителя, проблема ефективного поєднання теоретичної та практичної складників фахової освіти залишається дискусійною. І. Д. Бех наголошував: «Компетентнісний підхід ... повинен забезпечити несуперечливу трансформацію суб'єкта учіння у суб'єкта розвиненої суспільної практики, точніше у суб'єкта практичної діяльності як цілеспрямованого перетворення дійсності» [1, с. 5]. У практиці закладів вищої освіти нерідко спостерігається розрив між сформованістю академічних знань і готовністю здобувачів до реальної професійної діяльності в умовах сучасної школи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. З огляду на останні публікації, предметом активної уваги багатьох провідних науковців стала проблема розвитку професійної компетентності майбутнього вчителя англійської мови в

умовах модернізації вищої педагогічної освіти, упровадження компетентнісного підходу та реалізації концептуальних засад реформи Нової української школи.

Зокрема, О. Пометун аналізує компетентнісний підхід як пріоритетну орієнтацію навчання на практичну реалізацію цілей освіти, зосереджених на формуванні необхідних мовних, соціокультурних, комунікативних та методичних компетенцій у майбутніх фахівців [16].

Засадничі положення компетентнісної моделі освіти проаналізовано в науковій розвідці щодо наукового супроводу модернізації змісту базової середньої освіти, де обґрунтовано доцільність переходу від знаннєвої парадигми освіти до компетентнісної в умовах нинішнього оновлення змісту освіти [10].

Аналізуючи компетентнісний підхід у вищій освіті, дослідники стверджують: «Професійна компетентність фахівцяпроявляється, розвивається та вдосконалюється у професійній діяльності, а ефективність її реалізації суттєво залежить від видів теоретичної, практичної та психологічної готовності фахівця до неї, особистісних, професійних та індивідуально-психічних якостей, сприйняття цілей, цінностей, змісту та особливостей цієї діяльності» [11].

Діяльнісні засади підготовки майбутніх компетентних фахівців в умовах сучасних викликів розглянуто в колективній монографії українсько-польських дослідників за редакцією О. А. Дубасенюк [6].

У дослідженні О. А. Каніболоцької проаналізовано сучасні тенденції розвитку іншомовної освіти та з'ясовано їхній вплив на розвиток професійних компетентностей майбутніх учителів іноземних мов у контексті принципу неперервності освіти [7].

У напрацюваннях О. І. Локшиної здійснено ґрунтовний аналіз науково-практичних підходів до професійної підготовки вчителів іноземних мов. «Поняття професійної компетентності вчителя іноземних мов, – стверджує науковиця, – є комплексним й складається з багатьох компонентів: мовної,

методичної, соціокультурологічної, психолого-педагогічної, інформаційно-комунікаційної, комунікативної та рефлексивної компетентностей» [9, с. 11]. Вони й становлять стратегічну мету навчання та служать передумовою майбутньої результативної професійної діяльності з урахуванням сучасних освітніх стандартів, інтеграційних процесів і вимог міжнародного освітнього простору.

Серед вагомих компонентів професійної підготовки майбутнього вчителя у закладах загальної середньої освіти під час проведення наскрізної педагогічної практики розглядаються інноваційні форми її організації [12].

Підходи до розвитку фахової компетентності майбутніх учителів іноземних мов у США ретельно проаналізовано в монографічному дослідженні М. Леврінц, де йдеться про те, «що в освітній царині США відсутнє однорідне витлумачення сутності професійної компетентності вчителів іноземної мови та її структурних елементів» [8, с. 164].

У дослідженні О. Глушко йдеться про наукові пошуки з теорії та практики реалізації компетентнісного підходу в освітніх системах країн Європейського Союзу та наголошується, що ключові компетентності, окреслені, які є однаково важливими для розвитку особистості й для успішного життя в суспільстві, мають сприяти підвищенню рівня освіти, розвитку якісного навчання [3].

Деякі зарубіжні дослідження присвячені опису рефлексії майбутніх учителів англійської мови щодо їхнього професійного зростання у процесі педагогічної практики, підкреслюючи роль самоспостереження та усвідомлення навчальної ситуації [17].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Водночас результати аналізу свідчать, що в більшості робіт домінує зосередженість на структурі та змісті компетентності, тоді як питання механізмів її поступового розвитку, зокрема в умовах педагогічної практики розкрито недостатньо. Педагогічна практика часто інтерпретується як етап перевірки набутих знань і

вмінь, а не як цілеспрямоване розвивальне середовище, у межах якого відбувається якісна трансформація професійного досвіду студента, поглиблення його методичної автономії, розвиток рефлексивного мислення та професійної ідентичності.

Отже, попри наявність значної кількості досліджень, що окреслюють теоретичні засади професійної компетентності, проблема системного забезпечення її розвитку в процесі педагогічної практики залишається недостатньо розробленою, що зумовлює потребу в уточненні педагогічних умов, інструментів і критеріїв, спрямованих саме на динамічний розвиток професійної компетентності майбутнього вчителя англійської мови.

Метою наукової розвідки є теоретичне обґрунтування та практичне осмислення потенціалу педагогічної практики як цілісного професійно-розвивального середовища формування професійної компетентності майбутнього вчителя англійської мови, а також визначення педагогічних умов, механізмів і критеріїв підвищення ефективності цього процесу.

Методи дослідження. У дослідженні використано комплекс взаємодоповнювальних методів: теоретичний аналіз і синтез наукових джерел із проблем професійної підготовки вчителя іноземної мови; структурно-функціональний аналіз для уточнення компонентного складу професійної компетентності; моделювання організації педагогічної практики; узагальнення педагогічного досвіду.

Виклад основного матеріалу дослідження. У теоретико-методологічному вимірі дослідження обґрунтовано вважаємо позицію, відповідно до якої доцільним є дотримання стратегії розвивального, компетентнісно орієнтованого супроводу педагогічної практики, що передбачає її організацію як цілісного професійно-освітнього середовища, спрямованого на поетапний і динамічний розвиток професійної компетентності майбутнього вчителя англійської мови.

Ми поділяємо позицію дослідників, які розглядають педагогічну практику не як інструмент контролю рівня підготовленості здобувача, а як простір професійної дії, рефлексії та зростання, у межах якого забезпечується поступове ускладнення професійних завдань, інтеграція теоретичних знань у реальну шкільну діяльність, розвиток автономії та професійної ідентичності майбутнього педагога.

Нормативний документ «Рекомендації про проведення практики студентів вищих навчальних закладів України» регламентує цільові орієнтири організації практичної підготовки відповідно до актуальних суспільних і професійних запитів сучасності та стосується «...розвитку у студентів професійного вміння приймати самостійні рішення в умовах конкретного виробництва, оволодіння сучасними методами, формами організації праці, знаряддями праці в галузі їх майбутньої спеціальності» [5]. Реформування освіти в Україні, – наголошують науковці, – зумовлює потребу у вчителеві нового типу – мотивованому суб’єкті освітніх змін, здатному створювати інноваційне шкільне середовище, орієнтоване на розвиток критичного мислення, громадянської відповідальності та культури співпраці. Такий педагог націлений на безперервне професійне й особистісне зростання, готовий до творчого пошуку та педагогічної імпровізації, виконуючи ролі фасилітатора, тьютора, коуча й модератора індивідуальної освітньої траєкторії. Зазначені трансформації актуалізують перегляд змісту, функцій і принципів організації педагогічної практики як ключового чинника професійної компетентності майбутнього вчителя [2, с. 58].

Науковці стверджують, що компетентнісний підхід переорієнтовує освітні пріоритети з процесу засвоєння нормативно визначеної сукупності знань, умінь і навичок на створення інноваційного освітнього середовища, у межах якого забезпечується формування та розвиток у здобувачів освіти здатності до ефективної практичної діяльності й творчого застосування набутих знань і досвіду в різноманітних професійних та життєвих ситуаціях, що, своєю чергою,

зумовлює високий рівень готовності до результативної самореалізації в умовах реального соціального простору. У цьому контексті показовою є позиція І. Беха. Він розглядає компетентність як єдність, де наукова орієнтована основа дії визначає логіку її практичного виконання, яка полягає у інтелектуально-моральній саморегуляції, спрямованій на ефективне вирішення суб'єктом певних життєвих проблем [1, с. 2-3].

Компетентнісний аспект забезпечує становлення системи знань і умінь, необхідних для професійної діяльності, і охоплює не лише опанування методичних, лінгвістичних та психологічних знань, а й розвиток умінь застосовувати їх у конкретних педагогічних ситуаціях, зокрема під час педагогічної практики. Крім того, компетентнісний аспект включає розвиток професійних цінностей та ставлення до освітньої діяльності, активацію критичного мислення щодо власних педагогічних рішень і готовності до постійного оновлення знань. Такий підхід забезпечує не тільки накопичення теоретичного матеріалу, а і його ефективну трансформацію у практичні навички та професійну самостійність, що є ключовим для становлення висококваліфікованого вчителя англійської мови.

Основною ідеєю діяльнісного підходу є те, що навчання вчителя має ґрунтуватися на практичному досвіді, що дозволяє йому відразу застосовувати знання та навички у реальних умовах шкільної діяльності. Він передбачає також інтеграцію різних видів діяльності: теоретичної, практичної та рефлексивної, що забезпечує всебічний розвиток професійних якостей педагогів [6, с. 221].

Діяльнісний аспект передбачає активне залучення здобувачів до навчально-педагогічної практики, моделювання уроків та розроблення навчальних матеріалів, спрямоване на розвиток практичних умінь, здатності приймати педагогічні рішення та адаптуватися до реальних освітніх ситуацій. Він включає не лише відтворення навчальних сценаріїв, а й самостійне планування, організацію та управління навчальним процесом, використання

інноваційних методів і технологій викладання, а також оцінювання ефективності обраних підходів.

Важливим інструментом для активізації здобувачів вищої освіти в освітньому процесі у межах діяльнісного підходу є інтерактивні методи навчання, – підкреслює Т. Олефіренко, – оскільки вони сприяють розвитку навичок самостійного мислення, взаємодії з іншими учасниками освіти та практичного застосування отриманих знань, серед яких: активна участь студентів (участь у дискусіях, групових завданнях); співпраця та взаємодія (обмін ідеями, колективне вирішення проблем); рішення реальних проблем (використання кейсів, рольових ігор, педагогічних симуляцій); розвиток критичного мислення (аналіз, оцінка точок зору з різних джерел інформації); мотивація до навчання (залучення студентів до творчої та пізнавальної діяльності, що мотивує їх до глибшого освоєння матеріалу та розвитку власних компетентностей). [14, с. 264].

Рефлексивний аспект професійного становлення стимулює розвиток умінь критично оцінювати власну діяльність, усвідомлювати результати своєї роботи та коригувати підходи до навчання та викладання, забезпечуючи систематичне осмислення власного педагогічного досвіду та прийнятих рішень. Рефлексивна діяльність формує здатність до самокорекції та професійного самовдосконалення, розвиває критичне мислення, творчий підхід до розв’язання педагогічних завдань та адаптивність у різних навчальних ситуаціях. І. Денищук підкреслює: «Педагогічну рефлексію розглядають як усвідомлення вчителем себе самого суб’єктом діяльності. Водночас, це усвідомлення цілей і структури своєї діяльності, засобів її оптимізації. Рефлексія є психологічним механізмом, спрямованим на самовдосконалення особистості» [4, с. 33].

Ефективний розвиток професійної компетентності можливий за умови створення відповідних педагогічних умов. Важливим є поєднання теоретичних знань із реальними педагогічними ситуаціями, організація наставництва та

супервізії досвідчених педагогів, застосування інтерактивних методів навчання, таких як рольові ігри, симуляції та кейс-методи, а також формування рефлексивного середовища через обговорення досвіду, ведення журналів спостереження та аналіз власної діяльності. Такі умови забезпечують динаміку формування ключових компетентностей здобувача та оптимізують процес його професійного становлення.

Для забезпечення цілісного розвитку компетентності застосовуються спеціальні інструменти, серед яких матриці розвитку компетентності, чек-листи спостереження, анкетування та самооцінювання, а також експертне оцінювання. Ці інструменти дозволяють системно відстежувати прогрес здобувачів, коригувати навчальний процес і підвищувати ефективність педагогічної практики.

Оцінювання динаміки професійної компетентності здійснюється за критеріями мотивації, знань, практичних умінь та рефлексії. Мотиваційний критерій відображає зацікавленість здобувача у професійній діяльності та активність у практичних завданнях. Знаннєвий критерій характеризує володіння теоретичним матеріалом та здатність інтегрувати лінгвістичні та педагогічні знання у практичну діяльність. Практичний критерій оцінює уміння організовувати та проводити навчальні заняття, застосовувати інноваційні методи та адаптувати план уроку до потреб учнів. Рефлексивний критерій дозволяє визначити здатність до аналізу власної діяльності, формування висновків та корекції дій. Конкретні індикатори динаміки розвитку включають активність на практичних заняттях, результати тестів і контрольних робіт, якість проведення уроків та глибину аналізу власних дій. Використання багаторівневої системи оцінювання — базового, достатнього та високого рівнів — дозволяє системно оцінювати динаміку компетентності та планувати подальшу підтримку здобувачів.

Рефлексія виступає ключовим механізмом професійного зростання, оскільки забезпечує усвідомлення власної діяльності, критичний аналіз результатів та самокорекцію. Її організація передбачає ведення журналів спостережень, проведення рефлексивних дискусій, самооцінювання та взаємооцінювання. Рефлексивні механізми стимулюють розвиток критичного мислення, адаптивності до різних педагогічних ситуацій та здатності до самостійного прийняття рішень, інтегруючи знання та практичний досвід у процес професійного становлення.

Послідовна інтеграція забезпечує поетапне поєднання теоретичних знань та практичних завдань, паралельна – одночасне застосування знань на практиці, а рефлексивна – поєднання практичної діяльності із систематичним аналізом власного досвіду. Для реалізації цих моделей використовуються сценарне моделювання уроків, рольові та кейс-ігри, проєктна діяльність, супервізія та наставництво. Ефективна інтеграція дозволяє підвищити готовність здобувачів до професійної діяльності, забезпечити динамічний розвиток усіх структурних компонентів компетентності, формувати здатність до самостійного планування і реалізації педагогічних завдань та стимулювати критичну рефлексію і інноваційність.

Моніторинг та корекція професійного розвитку є невід’ємними складниками системного підходу до педагогічної практики. Основними інструментами моніторингу є аналітичні таблиці та матриці компетентностей, чек-листи спостереження, самооцінювання та взаємооцінювання, а також контрольні практичні роботи та проєкти. На основі отриманих даних реалізуються корекційні механізми: індивідуалізація завдань, цілеспрямоване наставництво, корекція навчальних стратегій та стимулювання рефлексивного оцінювання.

Отже, педагогічна практика є цілісним професійно-розвивальним середовищем, яке забезпечує динамічний розвиток структурних компонентів

професійної компетентності майбутнього вчителя англійської мови. Системне поєднання компетентнісного, діяльнісного та рефлексивного підходів дозволяє ефективно формувати знання, практичні уміння та навички самокорекції. Педагогічна практика створює умови для інтеграції теорії та практики, оптимізує розвиток компетентностей шляхом відповідних педагогічних умов, забезпечує системну оцінку динаміки компетентності та стимулює професійне зростання через рефлексію, інтеграційні моделі та корекційні механізми. Вона виступає системним механізмом розвитку професійної компетентності, що забезпечує цілісне, динамічне та адаптивне професійне зростання майбутнього вчителя.

Перспективи подальших досліджень убачаємо в розробленні та експериментальній перевірці інноваційних моделей організації педагогічної практики, спрямованих на поетапний розвиток професійної компетентності майбутнього вчителя англійської мови. Особливої уваги потребує вдосконалення діагностичного інструментарію оцінювання результативності практичної підготовки в умовах цифровізації освіти.

Список використаних джерел

1. Бех І. Компетентнісний підхід як освітня стратегія. Компетентнісний вимір особистісного зростання учнівської молоді: теорія, практика, досвід : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, 10–11 квітня 2012 р. / ред. : Н. Побірченко, В. Пашков та ін. Запоріжжя.
URL: <https://lib.iitta.gov.ua/8772/1/534%20Бех.pdf> (дата звернення: 20.02.2026).

2. Воронка М. І., Проценко А. А. Педагогічна практика як засіб формування професійної майстерності вчителя в умовах реформування освіти. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах: зб. наук пр., 2020 р., № 69, Т. 2. С. 57–61.

3. Глушко О. Компетентнісний підхід в освіті: європейський досвід. Науково-педагогічні студії. 2021. № 5. С 8–21.

URL: <https://doi.org/10.32405/2663-5739-2021-5-8-21>(дата звернення: 19.02.2026).

4. Денищук І. П. Професійна рефлексія педагога: умови формування та особливості розвитку. Імідж сучасного педагога, 2023. № 5(206), С. 32–36.

URL: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2022-5\(206\)-32-36](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2022-5(206)-32-36) (дата звернення: 20.02.2026)

5. Державна наукова установа «Інститут інноваційних технологій і змісту освіти». Рекомендації про проведення практики студентів вищих навчальних закладів України. Київ. 2013. 27 с. URL: http://idgu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/10/recom_izo.pdf (дата звернення: 20.02.2026)

6. Діяльнісні засади підготовки майбутніх компетентних фахівців в умовах сучасних викликів: монографія / за ред. О. А. Дубасенюк. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2024. 366 с.

7. Каніболоцька О. А. Методологічні підходи до забезпечення професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов в умовах неперервності. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5 : Педагогічні науки : реалії та перспективи : зб. наук. праць. Київ : Видавничий дім «Гельветика», 2023. Вип. 94. С. 69–76.

8. Леврінц М. Фахова підготовка майбутніх учителів іноземних мов в університетах США: теоретико-методичні засади: монографія. ТОВ «РІК-У» Ужгород–Берегове, 2020. 412 с.

9. Локшина О. І. Методологічні орієнтири професійної підготовки вчителів іноземних мов: досвід ЄС та України. *Педагогічна Академія: наукові записки*, 2025. № 19. URL: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15874007> (дата звернення: 20.02.2026).

10. Ляшенко О., Топузов О. Науковий супровід модернізації змісту базової середньої освіти: проблеми і виклики. Український Педагогічний журнал, 2021.

№ 4. С. 29–36. URL: <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2021-4-29-36> (дата звернення: 20.02.2026).

11. Mukan N., Chubinska N., Zhongjun, G. Компетентнісний підхід у вищій освіті: основні поняття та категорії. *Академічні візії*, 2023. № 17. URL: <https://www.academy-vision.org/index.php/av/article/view/475> (дата звернення: 20.02.2026).

12. Наскрізна педагогічна практика у професійній підготовці вчителя іноземної мови крізь призму сучасних реалій: колективна монографія / [кол. авт.: Калініна Л., Бідюк Н., Папіжук В., Прокопчук Н., Климович Ю.]; за заг. ред. Л. В. Калініної. Житомир: «Євро-Волинь», 2025. 312 с.

13. Нова українська школа. Міністерство освіти і науки України : офіційний вебсайт. 2016. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola> (дата звернення: 20.02.2026).

14. Олефіренко Т. Реалізація діяльнісного підходу в систему професійної підготовки вчителя: теоретичні засади та практичні аспекти. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 2024, № 6 (140). С. 259-267.

15. Педагогічна практика у професійній підготовці вчителя іноземної мови крізь призму сучасних реалій: колективна монографія / [кол. авт.: Калініна Л., Бідюк Н., Папіжук В., Прокопчук Н., Климович Ю.]; за заг. ред. Л. В. Калініної. Житомир: «Євро-Волинь», 2025. 312 с.

16. Пометун О. Запровадження компетентнісного підходу – перспективний напрям розвитку сучасної освіти. *Вісник програм шкільних обмінів*, 2004. № 22, С. 32–37.

17. Astuti Y. D., Drajati N. A. Teaching Practicum Experiences: Pre-service English Teachers' Self-Reflections of Their Professional Growth. *Jiecr. Journal on Innovation in Educational and Cultural Research*. Vol 3. P. 382-389. April 2022. URL: <https://doi.org/10.46843/jiecr.v3i3.122> (дата звернення: 20.02.2026).